

Asiantuntijalausunto tulevaisuusvaliokunnalle muuttuneen turvallisuustilanteen vaikutuksista ilmastoon, ympäristöön ja kestäväan kehitykseen

Kiitän mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto liittyen ajankohtaiselontekoon turvallisuusympäristön muutoksesta.

Lausunnon päähuomiot:

- Turvallisuustilanteen muutos ja siihen reagoiminen eivät saa haitata pidemmän aikavälin kestävyysongelmien ratkaisemista. Suomessa järjestelmätason kestävyys siirtymää tulee edistää ennakoivasti ja pitkäjänteisesti niin, että nopealla aikataululla tehtävä turvallisuustilanteeseen reagoiminen ei vaaranna sitä.
- Nykytilanne havainnollistaa, että ilmaston- ja ympäristömuutokseen liittyvät ketjuuntuvat ja rakenteelliset turvallisuusvaikutukset ovat Suomelle merkittäviä, ja näiden ennakointia ja tutkimusta olisi hyvä edistää.
- Monialaista ja poikkihallinnollista varautumista ja kriisipäätöksentekoa tulisi kehittää uhkien ympäristöulottuvuus huomioiden.

Edellisessä valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa (2020:30) on kattavasti käsitelty laajaa turvallisuutta ympäristöasiat huomioon ottaen. Nykyisessä tilanteessa niin sanotun pehmeä ja kovan turvallisuuden aiheet nivoutuvat entistä tiukemmin yhteen, samalla kun toimintaympäristön ennakoimattomuus kasvaa. Tulehtuneesta kansainvälisestä tilanteesta huolimatta on elintärkeää jatkaa yhteistyötä globaalien kestävyysongelmien ratkaisemiseksi. Tärkeintä ympäristön, ilmaston ja kestäväan kehityksen näkökulmasta on kaukonäköisyyden säilyttäminen kriisiytyneessä nykytilanteessa: turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen reagoimisessa ja kriisivalmiuden kasvattamisessa on pystyttävä turvaamaan myös pitkän aikavälin ongelmien ratkaisukyky. Resurssien suuntaaminen esimerkiksi puolustusmenoihin ei saa vähentää resursseja luonnon ja ihmisen hyvinvointiin liittyvien pehmeämpien turvallisuuskysymysten ratkomiselta, sillä muuten varmistamme osaltamme sen, että lähitulevaisuudessa kansallista kriisinsietokykyä testataan entistä enemmän.

Yksi tapa hahmottaa ilmaston- ja ympäristömuutoksen erilaisia turvallisuusvaikutuksia on jakaa ne suoriin, ketjuuntuviin ja siirtymävaikutuksiin¹. Nykyinen turvallisuuspoliittinen tilanne tuo entistä paremmin esiin sen, että suorien ilmastonmuutoksen vaikutusten lisäksi Suomeen vaikuttavat merkittävästi erilaiset ylijärjestykset, ketjuuntuvat vaikutukset sekä ilmastonmuutoksen hillintään tai laajempaan siirtymäpolitiikkaan liittyvät rakenteelliset turvallisuusvaikutukset eli siirtymävaikutukset.

¹ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163384/VNTEAS_2021_52.pdf

Tällaisten vaikutusten ennakointia ja analyysia tulisi pyrkiä kehittämään. Esimerkiksi energiasektorin uudelleenjärjestelyssä on tärkeää kiinnittää huomiota sosiaaliseen kestävyYTEEN, sillä eriarvoisuuden vähentäminen tukee myös kansallista kriisivalmiutta ja resilienssiä², kuten selonteossa implikoidaan (s. 36). Sota tulee pahentamaan myös jo käynnissä ollutta globaalia ruokakriisiä³ ja se muistuttaa, että suomalaisen ruoantuotannon ekologista kestävyTTYä ja omavaraisuuden astetta olisi hyvä kasvattaa. Siirtymävaikutuksia ilmentää myös se, että yhtenä Venäjän hyökkäyksen syynä saattoi olla huoli Euroopan energiasiirtymän edistymisestä ja siihen liittyvästä Venäjän vaikutusvallan heikentymisestä⁴.

Selonteossa huomioidaan yhteys venäläisestä fossiilienergiasta irtautumisen ja vihreän siirtymän välillä (s.41). Mahdollisia yhtymäkohtia yhteiskunnan kestävyTTYsiirtymän edistämisen ja nykyiseen turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen reagoimisen välillä on hyödynnettävä, mutta on myös huolella pohdittava, miten järjestelmätason muutokset tehdään niin, että ne ovat pidemmän aikavälin tarkastelussa mahdollisimman turvallisia ja kestäviä. Kiireessä ei tule luoda epäedullisia polkuriippuvuuksia kestävyTTYsiirtymän esteeksi esimerkiksi investoimalla fossiiliseen infrastruktuuriin⁵. Mahdollisen kotimaisen biomassan energiakäytön lisäämisen tulisi olla väliaikaista, samalla kun tuulivoiman kasvattamista ja esimerkiksi energian säästämisen keinoja tulisi edistää⁶. Nykytilanteen valossa vaikuttaa ilmeiseltä, että aikaa ja investointeja vaativien yhteiskunnallisten järjestelmätason muutosten toteuttaminen ennakoivammin mahdollistaisi harkitumman ja sosiaalisesti oikeudenmukaisemman siirtymän verrattuna pakon sanelemaan reaktiiviseen toimintaan. Tuoreen selvityksen mukaan myös ennakoiva varautuminen ilmastonmuutokseen on taloudellisesti kannattavampaa kuin reaktiivinen sopeutuminen.⁷

Uusien toimintatapojen kehittäminen ja omaksuminen varautumisessa on tärkeää sekä nykyisen turvallisuustilanteen että pidempikestoisten kestävyTTYsongelmien kannalta. Ajankohtaisselonteko kuvailee hybridivaikuttamiseen varautumisen vaativan uhka-arviotoiminnan koordinoinnin kehittämistä sekä tehokkaampia poikkihallinnollisia järjestelyjä haavoittuvuuksien arvioimiseksi ja torjumiseksi (s. 29). Vastaavilla toimilla tulisi huomioida paremmin myös ympäristönmuutokseen linkittyvät uhkat ja etenkin edellä mainitut ketjuuntuvat ja rakenteelliset turvallisuusvaikutukset. Selonteossa mainittu kokonaisturvallisuuden malli tarjoaa periaatteessa lupaavan lähestymistavan laaja-alaiseen varautumiseen, mutta käytännössä ympäristöulottuvuuden huomioiminen

² <https://tietokayttoon.fi/documents/1927382/2116852/25-2018-Resilienssi+avaimena+laaja-alaiseen+kokonaisturvallisuuteen.pdf/7e63c536-fe95-4c0b-acbf-ca2b0accedb7/25-2018-Resilienssi+avaimena+laaja-alaiseen+kokonaisturvallisuuteen.pdf?t=1537250423000>

³ <https://bios.fi/ruokakriisi-ja-omavaraisuuden-illuusiot/>

⁴ <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008635747.html>

⁵ <https://bios.fi/ukrainan-sota-energiaturros-ja-ilmastonmuutos/>

⁶ <https://bios.fi/vihrea-siirtyma-ja-irtautuminen-energiariippuvuudesta/>

⁷ <https://tietokayttoon.fi/-/10616/tutkimus-ennakoiva-sopeutuminen-ilmastonmuutokseen-kannattaa>

sen toteutuksessa vaatii edelleen kehittämistä⁸. Myös koronapandemia – selkeästi kuvastusta uhkaskenaariosta ja varautumisesta huolimatta⁹ – on havainnollistanut, että monialaista ja poikkihallinnollista varautumista olisi tarpeen vahvistaa^{10 11}. Monialaisuus auttaa myös varautumisen totuttujen aikajänteiden avaamisessa: varautumisen käytännöt ja uhkakuvat painottuvat edelleen pistemäisiin, äkillisiin kriiseihin. Käsillä on kuitenkin yhteiskunnallista resilienssiä rapauttavia kroonistuvia kriisiytymisiä. Tämän vuoksi tulisi kehittää laajemminkin strategista kriisipäätöksentekoa hallinnon eri tasoilla niin, että kaikkien toimialojen kiireellisissä päätöksissä huomioidaan vuosikymmenien vaikutukset ja sopeutuminen pitkittyneisiin ympäristökriiseihin¹².

Kunnioittavasti,

Helmi Räisänen

Ympäristöpolitiikan väitöskirjatutkija

Helsingin yliopisto

⁸ <https://politiikasta.fi/tarjoaako-kokonaisturvallisuus-keinot-ymparistomuutokseen-varautumiseen/>

⁹ <https://wiseproject.fi/varautuminen-vaajaamattomaan-tulevan-influenssapandemian-hallinta-suomessa/>

¹⁰ <https://turvallisuustutkinta.fi/fi/index/tutkintaselostukset/poikkeuksellisetapahtumat/p2020-01koronaepidemianensimmäinenvaihesuomessavuonna2020.html>

¹¹ <https://www.sitra.fi/julkaisut/valtioneuvoston-ydin-kriisitilanteessa/>

¹² <https://politiikasta.fi/ilmastohatattilaan-sopeutuminen-edellyttaa-strategisia-kriisipaatoja/>